

Suomalainen kaupunki?

Matti Visanti

KAUPUNKIKÄSITE

Kalevi Wiikin kohua herättäneen Eurooppalaisten juuret -kirjan mukaan suomalaiset tai heidän edeltäjäkansansa asuttivat valtavan laajaa aluetta Euroopan ja Aasian luoteis- ja pohjoisreunalla, jääkauden jäätikön reunamilla. Sieltä suomalaiset muuttivat etelämmäksi aina, kun jään reuna liikkui etelään. Suomalaisten esi-isät olivat metsästäjiä ja heidän alueilleen tunkeutuivat etelästä ja kaakosta indoeurooppalaisia kieliä puhuvat maanviljelijäkansat. Wiikin teoria selittää, miksi suomensukuisia kieliä edelleen puhutaan pieninä saarekkeina siellä täällä muiden kielten keskellä Pohjois-Venäjällä ja Baltiassa. Ne ovat olleet siellä aina, suomensukuiset kansat eivät ole kotoisin tietystä Volgan mutkasta tai muualtakaan. Muun sukuiset kansat ovat tulleet myöhemmin. Maanviljelijäkansojen kielet toimivat *lingua francana*, vallitsevana yläluokan kielenä. Suomensukuisten metsästäjien kielet joutuivat alakynteeseen. Yläluokan sanat siirtyvät syrjäyttämänsä kansanosan kieleen. Suomensukuisten kansojen kielissä kuvastuu näin heimojen pitkä historia, koska kieleemme ei hävinnyt kokonaan.

Kulttuurimme kehitys toimii edelleen tavalla, jonka se omaksui tuhansia vuosia sitten. Aatteet, sanat ja niiden merkitys tulevat meille etelästä Keski-Euroopan suunnasta. Me sovellamme niitä sitten omiin oloihimme. Tällä hetkellä *lingua francana* toimii englannin kieli, jolla on suuri vaikutus suomeen. Myös aiemmin saimme paljon sanoja germaanisten sekä slaavilaisten kielten suunnasta. Oma kieliryhmämme antoi myös joitakin sanoja näille tulokkaille. Vanhoja suomalaisia paikannimiä on säilynyt sellaisenaan alkuperäisillä paikoillaan. Muun muassa Euroopan suurin joki on nimeltään edelleen suomenkielinen: "Volga" tarkoittaa valkeaa.

Germaanisten kansojen suunnasta saapui Suomeen sana ja käsite *kaupunki*. Veijo Meren Sanojen synty -teoksen mukaan sana tulee kantagermaanin kielen sanasta "kaup-angra". Kaup tarkoittaa kauppaa ja angra niittyä tai nurmikkoa. Pohjolassa oli runsaat tuhat vuotta sitten kolme tunnettua muinaiskaupunkia ja kauppapaikkaa: Hedeby Tanskassa, Birka Ruotsissa ja Kaupang Norjassa. Norjan Kaupangissa ei tietävästi ollut edes rakennuksia, vaan ainoastaan kaupantekoniitty. Suomensukuisilla kansoilla oli paljon kontakteja muinaisgermaaneihin ja olemme siitä pitäen säilyttäneet oman "kaupang"-sanamme. Ruotsissa tämä vanha sana on muodossa "köping", koska au-diftongit korvattiin 1200-luvulla ö:llä. Suomessa "köpingit" käännettiin "kauppalaksi", jonka muutama vuosikymmen sitten poistimme käytöstä.

Ruotsinkielen kaupunkikäsite ei ole niin kaupakeskeinen kuin meidän. Heidän "stad"-sanansa on oikeastaan vain "paikka", kuten myös vanhemmat "tuna"- ja englanninkielen "town". "Town" ja "tuna" lienevät samaa juurta kuin paljon kaupunkia pienempi paikka meidän kielessämme eli "tontti". Suomessa "stadia" käytetään vain puhekielessä Helsingistä puhuttaessa. Sen käytöllä halutaan sanoa, että Helsinki olisi jotain enemmän kuin pelkkä kaupunki: oikea ihmisen paikka, kuten sanan merkitys edellyttääkin.

Meillä kaupunkeja rakennettiin vähemmän kuin muualla Pohjois-Euroopassa. Silti yleiskielen sanamme "kaupunki" vastaa sisällöltään germaanisten naapurimme sanoja. Joten nyt meillä on suurin piirtein eurooppalaisen mallin mukaisia kaupunkeja. Lisäksi meillä on kansamme ja kieleemme taustalla pitkä metsästyksestä ja metsästä lähtevä kulttuurihistoria, joka antaa suomalaisen kaupunkiin omat vivahteensa.

SUOMALAINEN KAUPUNKI

Historiallisesti Suomessa on ollut ainakin neljänlaisia kaupunkeja. (Tämä on kirjoittajan henkilökohtainen määrittely eikä varmaan kestä kriittistä arviointia).

Ensimmäiset olivat niin sanottuja muinaiskaupunkeja, joista emme tiedä paljon. Nimet Hahlo, Rikala, Vanaja tai Teljä eivät herätä meissä mielikuvaa näistä kaupungeista (vaikka Teljästä yksi rakennus onkin jäljellä). Ilmeisesti ne olivat syntyneet puhtaasti kauppapaikoiksi. On vaikea sanoa, millä tavoin ne syntyivät. Ei ole tiedossa, syntyivätkö ne "itsestään" vai perustettiin ne jonkinlaisen paikallishallinnon toimesta.

Keskiaikaiset kuusi kaupunkiamme ovat julkishallinnon perustamia kaupunkeja. Niihin liittyi maaseudusta poikkeavaa hallintoa ja instituutioita. Niistä yritettiin vähäisen väkimäärän sallimissa rajoissa tehdä eurooppalaistyypisiä tihentymiä asutus- ja kaupallisessa mielessä. Eurooppalaisen keskiaikaisen mallin mukaan kaupunkimaisemaa hallitsevat kirkko ja linna. Meillä tämä pari on edelleen nähtävissä Turussa, Porvoossa ja Viipurissa. Porvoon linnasta tosin itse linna on lahonnut pois: vain maavallit ja maisemallinen hallitsevuus ovat jäljellä. Raumalla, Naantalissa ja Ulvilassa kirkko

hallitsi kaupunkikuvaa. Ulvilassa se on edelleen ainoa rakennus. Siitä voi päätellä, missä kaupunki joskus sijaitsi.

Uudemman ajan kaupungit perustettiin valtion toimesta poliittisista, maanpuolustuksellisista ja taloudellisista syistä. Niistä viimeisin oli Lahti, viimeinen ”varsinainen kaupunki”, kuten sanotaan. Kaupunki poikkesi maaseudusta monin tavoin. Hallinnon lisäksi rakennustapa poikkesi maaseudusta. Kaupungissa jouduttiin ratkaisemaan muun muassa kunnallistekniikkaan ja paloturvallisuuteen liittyviä ongelmia, joita ei samanlaisina esiintynyt maaseudulla. Nämä eroavaisuudet maaseutuun nähden loivat myös maaseudusta poikkeavan kaupunkimaisen elämäntavan, joka pyrki resurssien sallimissa puitteissa jäljittelemään eurooppalaisia eteläisempiä kaupunkeja.

Uusimpien lakimuutosten myötä ovat sitten syntyneet lukuisat uuskaupunkimme, joiden nimetkin ovat useimmille meistä ylivoimaisia muistaa. Nämä ovat muuttaneet suomalaisen kaupungin käsitteen ja olemuksen. Kaupungista on tehty kunnianimi, jonka jokainen Suomen kunta voi saada itselleen halutessaan. Tämä on ainutlaatuinen historiallinen vaihe kaupunkimaisuuden kehityksessä. Lainlaatijat ovat halunneet poistaa maaseudun ja kaupungin välisiä eroja.

Maaseudun ja kaupungin erojen häviämisen on tehnyt käytännössä mahdolliseksi liikenteen tekninen kehitys. Olemme tilanteessa, jossa voimme asua kaupungissa, mutta samalla keskellä erämaata. Esim. Lieksan Ruunaan kosket sijaitsevat kaupungissa. Yleiskieli ei vielä ole taipunut uskomaan lainlaatijan kaupunkikäsitystä.

Suomalaisella kaupungilla on siis eurooppalaiset, kansainväliset juuret. Olemme seurailleet kansainvälisiä kaupunkirakentamisen virtauksia. Tässä mielessä suomalainen kaupunki ei eroa muista eurooppalaisista kaupungeista. Ilmastostamme ja syrjäisestä sijainnistamme johtuen meidän kaupungeissamme on poikkeavia vivahteita.

SUOMALAISEN KAUPUNGIN VIVAhteita

Huolimatta kaupunkiemme eurooppalaisista juurista moni on huomannut, että varsinkin suomalaiset pienet kaupungit eivät nykyisin ole samanlaisia kuin Keski-Euroopan kaupungit. Toisaalta huomaa myös, etteivät Hollannin kaupungit ole samanlaisia kuin Italian tai Ranskan kaupungit. Jopa Tanskan ja Ruotsin kaupungit eroavat toisistaan. Kukin valtio ja myös kukin kaupunki on rakennellut kaupunkikulttuuriaan oman lainsäädäntönsä ja käytäntöjensä pohjalta. Suomalaiseen lainsäädäntöön on aina haettu mallit Keski-Euroopasta. Suurimmissa kaupungeissamme on eurooppalaistyypisiä kaupunginosia. Tämä johtuu ainakin siitä, että kaupungin suunnittelijat ovat käyttäneet paljon keskieuropalaisia malleja mm. rakennusjärjestyksissä. Esimerkiksi Helsingistä voi löytää aika berliiniläistyypisiä kortteleita tai talotyyppejä.

Suomi on periferiaa suhteessa muihin valtakuntiin. Periferiassa lait ja määräykset purevat tehokkaammin kuin keskuspaikoilla. Vuonna 1628 Ruotsin kuningas päätti, että kaupunkimme on ruutukaavoitettava paremman järjestyksen saavuttamiseksi,

myös olevat kaupungit. Siksi muun muassa Viipuri purettiin. Tälläkin määräyksellä oli eurooppalainen, ihannekaupunkimalliin perustuva taustansa. Se toimi kuin EU:n direktiivi. Ikävää oli, että kaikki kaupunkimme muokattiin sitten samanlaiseen muotiin, mitä ei ehtinyt tapahtua Keski-Euroopan kaupungeille eikä edes Tukholmalle.

Suomi on maailmalla tunnettu uudesta arkkitehtuuristaan. Sitä on kaupunkiemme kaupunkikuvasta suurin osa, paljon enemmän kuin muissa Euroopan maissa. Kaupunkimme tuntuvat ajallisesti ohuilta. Talöt ovat pääsääntöisesti uusia. Se johtunee monesta seikasta. Rakennusmateriaalin vaikutus on selvä. Puiset kaupungit ovat palaneet usein, joten niiden vanhoja rakenteita ei ole paljon jäljellä. Myös arkkitehtuuriteoriamme ovat olleet ”rehellisesti uudelle rakentamiselle” myönteisiä. Meillä on arvostettu nykyajan ilmentymistä arkkitehtuurissa niin paljon, että olemme purkaneet sodan jälkeen suurimman osan kylistämme ja kaupungeistamme. Vanhaan tyyliin rakentamista on pidetty kielteisenä. Tästä hyvä esimerkki on Suomenlinnan keskeinen barokkiaukio, joka oli kaupunkiaukiona maamme hienoin ja joka on edelleen korjaimatta Krimin sotaa edeltäneeseen asuunsa.

Puutarhakaupunkiaate on painanut paljon myös suomalaisessa kaupunkisuunnittelussa. Se on edelleen yleinen termi keskusteltaessa kaupunkisuunnittelusta. Pidämme Tapiolaa suomalaisena puutarhakaupunkina. Se eroaa paljon Ebenezer Howardin perinteisen puutarhakaupungin urbaanimmista piirteistä. Puutarhakaupunki ja metsälähiö ovat meidän mielikuvissamme aika lähellä toisiaan, päinvastoin kuin muualla Euroopassa.

Naapurimaassamme Ruotsissa pyritään uudessakin kaupunkirakentamisessa paljon meitä pontevammin oikeaan puutarhakaupunkiin sanan alkuperäisessä merkityksessä. Keskustelu ruotsalaisten suunnittelemasta Vantaan Kartanonkoskesta näyttää, kuinka vaikeaa meillä on arkkitehtuurin ammattipiireissä hyväksyä pyrkimystä kohti perinteisempää puutarhakaupunkia. Kartanonkoski on kuitenkin asunnonostajien suosiossa. Suomalaisen uudemman kaupunkisuunnittelun lähiömäisyys korostuu käydyssä keskustelussa.

Kaupunkien reuna-alueet kautta koko Euroopan ovat lähiöitä. Voimme vertailla esimerkiksi Ruotsin ja Suomen lähiöitä. Eroja on varsinkin *miljonprogrammin* tuottamien lähiöiden ja suomalaisten välillä. Suomalaiset lähiöt ovat pienimittakaavaisempia, koska kunnioitamme paljon puuston korkeuden sanelemaa ylintä kerroskorkeutta.

Tilastollisesti voidaan selkeästi havaita, että suomalainen kaupunki on väljempi kuin muun Euroopan kaupunki. Suomalaisessa kaupungissa ei esimerkiksi ole tiivistä keskiaikaista ydintä eurooppalaiseen tapaan, ei edes suurissa kaupungeissa.

Metsän läsnäolo tuntuu Suomen kaupungeissa. Eurooppalainen kaupunki on yleensä viljelysmaiden keskellä. Maisema tihentyy pelloista vähitellen rakennetuksi ympäristöksi. Meidän kaupunkimme taas sijaitsevat metsän keskellä. Kaupungeista näkee aina metsään.

UUEMPI KAUPUNKILAINSÄÄDÄNTÖ

Kaupunkiemme menneisyys kertoo, että niiden kehitys on seurannut pitkälti hallinnollisia toimia. Kaupunkilaisten elämäntapa on sitten mukautunut muuttuneisiin elämän kehyksiin.

Kaupunki, katu ja puisto ovat tontin lisäksi kaupunkien fyysisen rakenteen perustekijöitä. Käsitteet ovat selviä kaikille yleiskielen taitajille paitsi lainlaatioille, valitettavasti. Tonttia lukuun ottamatta ovat nämä perinteiset kaupunkiin liittyvät käsitteet etääntyneet hallinnossa ja lainsäädännössä kauaksi arkikielen merkityksestään.

Kaupunki on muuttunut urbaanista kauppapaikasta kunnianimeksi. *Katu* on muuttunut tarkoittamaan, mikä julkishallinnon osa vastaa väylän kunnossapidosta ja rakentamisesta. Uusi maankäyttö- ja rakennuslaki käänsi *kaupunkipuisto*- käsitteen päällelleen. Kaupunkipuisto yleiskielessä tarkoittaa talojen välissä olevaa puin istutettua viheraluetta. Uudessa laissa taas kaupunkipuisto tarkoittaa suurta aluetta, josta pääosa on erämaista viheraluetta ja jossa on taloja vain vähän ja jolla on lisäksi säilytettävän ja suojellun alueen status.

Voisimme ajatuskokeena rakentaa nykyisen suomalaisen hallinnon käyttämistä rakentamis- ja suunnittelunormeista ihannekaupungin. Melko varmasti lopputuloksena olisi jonkinasteinen väljä lähiö. Se on väljä, vihreä ja siellä erilaiset toiminnot ovat toisistaan erillään. Se on neitseellisessä puhtaassa ympäristössä. Se on hajuton, mauton, äänetön, näkymätön ja muuttumaton. Siellä ei missään tapauksessa ole ennen kaupungeille niin tarpeellista "tarpeetonta läpikulkuliikennettä" eikä harmillisia ja häiritseviä työpaikkoja.

Tällaisten suunnitteluihanteiden trendi syntyi 1900-luvun alkupuolella arkkitehtien tai heitä lähellä olevien toimesta. Kun arkkitehtikunnan kaipuu tähän ympäristötyyppiin hellitti otetaan vuosisadan lopulla, siirtyi saman ihanteen lipunkantajaksi ympäristöväki. Se on sittemmin toiminut lainlaatijana, ja kuvatut ihanteet ovat jatkuvasti voimistuneet Suomessa.

Sanalla *ympäristö* oli vielä parikymmentä vuotta sitten ainakin kahtalainen merkitys. Se tarkoitti sekä rakennettua että luonnonympäristöä. *Rakennettu ympäristö* -käsite sisälsi myös uudisrakentamisen. Vuosien kuluessa ympäristö on tarkoittanut yhä selvemmin luonnonympäristöä ja rakennetulta osaltaan suojeltavaa, säilytettävää vanhaa ympäristöä. Siksi ensimmäinen kysymys kaikissa kaupunkisuunnitteluasioissa koskee nykyisin viheralueita ja suojelukysymyksiä. Kaupunkimainen elämänmuoto ja sen kehittäminen ei ole ollut kiinnostuksen kohteena, mikä näkyy kaupungeissamme. Kaupungit ja erityisesti kadut on monin tavoin luokiteltu suorastaan myrkyllisiksi melun ja muun saasteen paikoiksi.

Samalla ne ovat paikkoja, joihin ihmiset muuttavat hiljaisilta ja rauhallisilta alueilta, koska työ on kuitenkin kaupungissa. Ei ole sattuma, että työ on siellä missä on elämäkin. Työ synnyttää elämää ja elämään kuuluvat päästöt. Voi spekuloida, onko

edes mahdollista tehdä kaupunki, joka olisi niin hiljainen ja rauhallinen, ettei työllä olisi siellä mitään roolia.

Historiallinen eurooppalainen kaupunki on myös aina perustettu edellisen kaupungin jätteiden päälle. Nyt hallintokoneistomme on määritellyt jopa rakennusjätteet haitallisiksi. Rakennus- ja muiden jätteiden päällä ei saa asua. Tämä tarkoittaa, että suomalainen kaupunki harvenee ja laajenee ja menneisyys talojen alla kaavitaan aina pois maansiirtokonein.

Nykyisten ihannonormien käytön kautta suomalainen kaupunki on yhä enemmän etääntymässä perinteisen kaupungin olemuksesta.

SUOMALAISEN KAUPUNGIN TULEVAISUUS

Voi ajatella, että julkishallinnon toimet myös jatkossa määrittelevät, minkälaiseksi suomalaiset kaupungit kehittyvät. Tiedämme, etteivät lait ja hallinnolliset toimet synny tyhjistä. Usein lainlaatiija reagoi jo tapahtuneeseen kehitykseen.

Tärkeä tekijä yleisen elämäntavan muotoutumiseen ja lainsäädäntöön on esimerkiksi kunkin aikakauden tekninen kehitys. Viemärit, vesijohdot, sähkö, puhelin, autot, junat ja lentokoneet on kehitetty ajattelematta niiden seurauksia kaupunkien tulevaisuuteen, mutta ne ovat vaikuttaneet siihen.

Isot asiat tapahtuvat myös ilman ympäristövaikutusten arviointeja. Sodat syttyvät, kaupunkeja perustetaan poliittisin päätöksiksi ja laitoksia lakkautetaan, samoin poliittisin päätöksin. Juuri nyt poliittinen taho on lakkauttamassa Helsingin seudulta noin 8000 työpaikkaa hajasijoittamalla ne maakuntiin, ja se tehdään ilman YVAusta. Kaupunkien tulevaisuus määräytyy sen mukaan, miten olosuhteita muutetaan lukuisten erillisten yhteismitattomien päätösten ja kehityksen seurauksena. Vaikka päätökset ja olosuhteiden muutokset voivat olla monella tapaa sattumanvaraisia, yhteismitattomia ja ristiriitaisia, niissä on silti tietty yhteinenkin pohjavirtansa, joka luo aikakauden henkisen tunnelman. Nykyisen Suomen kaupunkikehityksen taustalla on myös tällaisia samaan suuntaan vieviä pohjavirtoja. Tulevaisuutta voi ennakoida tarkastelemalla mennyttä kehitystä ja vallitsevia trendejä, yleisiä pohjavirtoja.

Sen perusteella voimme arvioida, että sana "kaupunki" kokee yhä rajumman inflaation. Nyt neljäsosa Suomen kunnista on kaupunkeja. Pian ovat kaikki. Silloin kaupunki ei enää tarkoita mitään. Kääntäen se tarkoittaa sitä, että sana palaa aiempaan yleiskielen merkitykseensä kuvaten sellaisia kuntia, jotka täyttävät perinteisen kaupungin tunnusmerkit jossain suhteessa. Niissä on paljon ihmisiä pienellä alueella, paljon toimintoja, melua ja hälyä, yllätyksellisiä tapaamisia, luovuutta ilmapiirissä, palveluammatteja, kauppaa, kaupunkimainen fyysinen ympäristö jne. Juridinen status jatkaa eriytymistä yleiskielen merkityksestä.

Viime vuosikymmenen painopistealueita kaupunkisuunnittelussa ja rakentamisessa ovat olleet ympäristöarvot, vihreät arvot, luonnonsuojelu- ja rakennussuojelu-

arvot sekä kansalaisosallistuminen. Nämä ovat luonteeltaan konservatiivisia arvoja. Luonnon ihannoiti johtaa yhä luontokeskeisempään kaupunkisuunnitteluun. Jokainen rantaviivan pätkä, jokainen metsä ja lintujen reviiri on luonnonsuojelukohde. Jokainen talo, kortteli ja maisemakokonaisuus on rakennussuojelukohde, kuten jo nykyisissä suunnitelmissa on nähtävissä. Hiljaisuus ja rauha ovat monella tavoitteena jo ennen hautaa.

Voimme ajatella, että näistä arvoista seuraavat normitukset jatkavat nykyisiä kehityslinjoja. Jo nykyinen lainsäädäntö suhtautuu tekemiseen kielteisesti ja tekemättömyyteen myönteisesti, verotus mukaan lukien. Rakentamisessa yhä tarkempi YVAus ja kriittisyys uudisrakentamista kohtaan on päivän sana. Useimmissa neuvottelutilanteissa tuloksena on määrällisten tavoitteiden karsiminen ja hankkeiden pienentäminen. Rakentamattomuus, suojelu ja toimintojen vähentäminen puolestaan ei vaadi mitään erityistä ponnistelua. Jos trendiä jatketaan tulevaisuuteen, on uuden luominen yhä vaikeampaa. Olosuhteet suomalaisissa kaupungeissa eivät muutu ainakaan urbaanimpaan suuntaan.

Moni myös haaveilee etätyöyhteiskunnasta, jonka elektroniikan ja autoilun tekninen kehitys on mahdollistanut. Saatetaan haaveilla yksin tai vain oman perheen kanssa asumisesta terveesti luonnon keskellä riippumattomana muista, vapaana työaikojen kahleista.

Lopputuloksen suomalainen kaupunki muistuttaa yhä enemmän amerikkalaistyyppistä autokaupunkia. Sen tunnusmerkkeinä ovat levinnyt asutus, etätyö, auto ainoana kulkuvälineenä, yhä suuremmat yksinäisyysongelmat, luovan työn väheneminen ja suomalaisen yhteiskunnan taantuminen Euroopan henkiseksi periferiaksi lenkkeilyn ja television ollessa yleisin ajanviette. Ikääntyminen ilmiönä jatkuu. Dynaamisin nuorison osa muuttaa muihin EU:n osiin, missä uuden tekemistä voi harjoittaa. Suomi on yhä hiljaisempi ja sen kaupunkimaiset osat kutistuvat.

Suomi on vuosikymmeniä sekä hajaantunut että keskittynyt. Syrjäisiltä alueilta ja pienistä kaupungeista muutetaan pois. Suuremmat kaupungit kasvavat väkiluvultaan, mutta yhä suuremmalla alueella. Väkiluku lähiympäristössä pienenee ja joukkoliikenteen järjestäminen on yhä vaikeampaa. Hajaantunut lähiympäristö tarkoittaa myös, että kaupungissa on yhä vaikeampi elää kaupunkimaista elämää ainakaan kävelyetäisyydellä.

On mahdollista, että tällainen kehitys on jo nyt saavuttamassa huippunsa. Vastavoimia on olemassa. Ekologisista syistä ympäri Eurooppaa ollaan etsimässä kaupunkirakentamiseen kestävämpiä muotoja. Taustalla häilyy mielikuva perinteisestä eurooppalaisesta kaupungista, vaikka tiedetään, etteivät menneisyyden olosuhteet palaa. Josko elävän eurooppalaisen kaupungin teemasta löytyisi uusia aikaamme soveltuvia variaatioita? Tuoko esimerkiksi liikenteen tekninen kehitys yllättäviä ratkaisuja?

Ekologiselta kannalta Euroopassa vallitsee teoreettisella tasolla näkemys siitä, että kaupunkien tulisi kasvaa enemmän tiivistämällä sisäänpäin kuin laajenemalla ulospäin. Kuitenkin Helsingin uuden yleiskaavan valmistelussa koettiin, miten melkein kaikki sisäiseen täydentävään suuntaan rakentamiseen esitetyt aluevaraukset olivat vastatuulella. Useissa lausunnoissa ja muussa vuorovaikutusprosessissa vaadittiin seudullista yhteistyötä, jotta kaupunkia ei tarvitsisi täydentää, vaan voisimme rakentaa vaivattomammin yhä laajemmalle alueelle, "onhan Suomessa maata". Tämä kanta oli myös melko voitokas.

Mikäli näitä nykyisiä trendejä jatkaa tulevaisuuteen, tulevaisuuden Suomessa on vain yksi Stadi, ihmisen paikka, ja muut kaupungit ovat metsässä. Onneksi trendit ovat harvoin kovin pitkäikäisiä. Toinen vaihtoehto edellä kuvatulle kehitykselle on nykyajan oloihin soveltuva uudentyypinen ja samalla perinteinen eurooppalainen elävä kaupunki, mitä se sitten tarkoittaa. Todennäköiseltä joka tapauksessa vaikuttaa se, että oma suomalainen kaupunkikasityksemme seurailee muun Euroopan kehitystä noudattaen vuosituhantista perinnettä. Vähän viiveellä ja meidän oloihimme soveltaen.